

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ЧЕГІЛЬ БОГДАН ІВАНОВИЧ

УДК 343.9

**ЗАПОБІГАННЯ ОРГАНАМИ ПРОКУРАТУРИ
ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ РЕАЛІЗАЦІЄЮ
ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ**

12.00.08 – кримінальне-право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Дніпро – 2025

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в приватній установі «Науково-дослідний інститут публічного права».

Науковий керівник –

доктор юридичних наук, професор

Шаблистий Володимир Вікторович,

Дніпровський державний університет внутрішніх справ,

директор ННІ права та інноваційної освіти.

Опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Мозоль Станіслав Анатолійович,

Національна академія внутрішніх справ,

проректор;

кандидат юридичних наук

Федитник Василь Миколайович,

адвокатське об'єднання «Лігал Стратеджі», старший партнер,

керівник Департаменту кримінально-правового захисту.

Захист відбудеться 23 грудня 2025 р. о 12.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 08.727.02 у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ за адресою: 49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у загальній бібліотеці Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, просп. Науки, 26).

Автореферат розіслано 20 листопада 2025 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Василь Березняк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Актуальність теми запобігання органами прокуратури злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, є надзвичайно високою, зумовленою комплексом взаємозалежних чинників. Так, Україна, як і світ загалом, переживає інтенсивні міграційні процеси. Це стосується як внутрішнього переміщення населення (особливо в умовах повномасштабної війни, що триває з 24 лютого 2022 р.), так і міжнародної міграції (трудова міграція, біженці, вимушені переселенці). Ці процеси створюють нові соціальні, економічні та правові реалії, які можуть бути використані злочинними елементами. Повномасштабне вторгнення росії в Україну спричинило безпрецедентну хвилю внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) та зовнішньої міграції. Це створило нові виклики для державної міграційної політики, пов'язані з реєстрацією, забезпеченням прав та інтеграцією ВПО, а також контролем за переміщенням через кордон в умовах активних бойових дій. Особи, що перебувають у міграційних процесах (як легальних, так і нелегальних, включно з ВПО), часто є особливо вразливими до різних форм злочинності (торгівля людьми, трудова експлуатація, шахрайство, дискримінація) через незнання мови, законів, відсутність соціальних зв'язків та економічну скруту.

Отже, на сьогодні існує необхідність ефективної протидії міграційній злочинності з огляду на таке. По-перше, «міграційна злочинність» охоплює злочини, вчинені мігрантами, проти мігрантів та пов'язані з організацією незаконної міграції. Кожен із цих аспектів вимагає спеціалізованих підходів у запобіганні та протидії. По-друге, значна частина злочинів у сфері міграції (зокрема, торгівля людьми, незаконне переправлення осіб) має транснаціональний характер, що вимагає тісної міжнародної співпраці та координації зусиль правоохоронних органів різних країн. По-третє, значна кількість злочинів, вчинених проти мігрантів або пов'язаних із незаконною міграцією, має високий рівень латентності через страх жертв, їхню необізнаність, а також складність виявлення таких правопорушень.

Окрім зазначеного, важливим є визначення ролі прокуратури як координаційного та наглядового органу, оскільки органи прокуратури в Україні відіграють ключову роль у системі запобігання злочинності, здійснюючи нагляд за додержанням законів усіма суб'єктами, а також координацію діяльності правоохоронних органів. Реформа прокуратури в Україні, зміни у кримінальному процесуальному законодавстві та поточна воєнна ситуація вимагають постійного переосмислення та вдосконалення кримінологічної діяльності прокурора у сфері міграції. Ефективна діяльність прокуратури у цій галузі є запорукою дотримання прав людини, як щодо мігрантів, так і щодо громадян приймаючої країни, а також забезпечення законності в усіх аспектах реалізації державної міграційної політики. Прокурорський нагляд дозволяє виявляти не лише окремі злочини, але й системні недоліки у функціонуванні

державних органів та законодавства, що сприяють криміногенній ситуації у міграційній сфері. Крім того, слід звернути увагу на наукову та практичну потребу в дослідженні питань та проблем запобігання органами прокуратури злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики. Так, розробка науково обґрунтованих кримінологічних засад запобігання злочинам, пов'язаним з міграцією, є фундаментальною для вдосконалення державної міграційної політики та правозастосовної практики. Невирішеність проблем міграційної злочинності може підірвати довіру до правосуддя, створити соціальну напругу та негативно вплинути на імідж держави на міжнародній арені.

Отже, комплексний аналіз причин, умов та наслідків злочинів, пов'язаних із реалізацією державної міграційної політики, та визначення ефективних кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання ним є стратегічно важливим завданням для забезпечення національної безпеки, правопорядку та захисту прав людини в Україні. Питаннями запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, органами прокуратури займалися численні українські науковці, досліджуючи цю багатогранну проблему з різних аспектів. Із-поміж них варто виділити таких як: Ю. Булгакова, А. Йосипів, А. Калініна, С. Книш, Ю. Курилюк, О. Циганов – займалися дослідженням кримінологічного аналізу міграційної злочинності. Інші вчені досліджували роль прокуратури у системі запобігання злочинності, як-от: О. Бондаренко, Г. Борейко, О. Броневицька, М. Давиденко, П. Спринцев, С. Івашко, П. Каркач, М. Ковалевський, М. Копетюк, М. Косюта, Ю. Лісіцина, В. Луцик, В. Миргород, В. Навроцька, Ю. Новосад, Л. Олефір, І. Серкевич, Д. Супруненко, Б. Телефанко, К. Янішевська. Такі категорії, як «міграція» та «міграційна злочинність» досліджували у своїх роботах: В. Гаращук, С. Іщук, А. Лелеко, Є. Попович, О. Ровенчак, А. Романюк, А. Хомра, В. Юрчишин та ін. Зазначені науковці, кожен у своїй сфері, зробили значний внесок у розуміння та вирішення проблем, пов'язаних із запобіганням злочинам у міграційній сфері, а також у визначення ролі прокуратури в цьому процесі. Їхні праці є основою для подальших досліджень та практичних рекомендацій.

Проте, незважаючи на значний науковий доробок, окремого комплексного дослідження, в якому б комплексно та системно визначались та вирішувались проблеми запобігання органами прокуратури злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, наразі немає. Це вказує на потребу в подальшій розробці цієї специфічної теми, що дозволить ефективніше адаптувати діяльність прокуратури до сучасних міграційних викликів та посилить її роль у забезпеченні правопорядку та захисту прав людини.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Робота виконана відповідно до: Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 482-р), розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2024 р. № 837-р «Про затвердження плану заходів на 2024 і 2025 роки щодо реалізації Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року»,

розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 482-р «Про схвалення Стратегії боротьби з організованою злочинністю»; основних напрямів наукових досліджень Науково-дослідного інституту публічного права на 2020–2025 рр., а також Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 р., схвалених постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016; тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки на 2022–2026 роки, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 03.02.2022 № 109.

Мета та завдання дослідження. Мета роботи полягає у комплексному теоретико-прикладному обґрунтуванні кримінологічних засад діяльності органів прокуратури України щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, та розробці науково обґрунтованих рекомендацій щодо підвищення її ефективності в сучасних умовах.

Досягнення поставленої мети обумовило необхідність вирішення таких завдань:

- дослідити стан наукової розробленості кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики;
- визначити понятійно-категоріальний апарат кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики;
- охарактеризувати методологію наукового дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики;
- встановити правове регулювання запобіжної діяльності органів прокуратури в міграційній сфері;
- з'ясувати організацію запобіжної діяльності органів прокуратури в міграційній сфері;
- визначити запобігання кримінальним правопорушенням органами прокуратури в міграційній сфері;
- розглянути досвід зарубіжних країн у здійсненні кримінологічної діяльності органами прокуратури в міграційній сфері.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики.

Предмет дослідження – запобігання органами прокуратури злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики.

Методи дослідження. Для досягнення мети роботи автором використовувались такі методи: діалектичний – під час розгляду феномена злочинності у міграційній сфері, а також діяльності прокуратури щодо запобігання їй у постійному розвитку, взаємозв'язку та взаємодії з іншими суспільними явищами (соціальними, економічними, політичними чинниками), що надало можливість виявити суперечності, рушійні сили та закономірності розвитку криміногенної ситуації та запобіжних практик (розділи 1, 2, 3);

історичний – при дослідженні еволюції повноважень та форм діяльності прокуратури щодо запобігання злочинам у міграційній сфері в Україні та світі, а також для розуміння генезису проблем, оцінки ефективності минулих підходів та врахування історичного контексту при формулюванні рекомендацій (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2); кримінологічний – на підставі якого здійснено кримінологічний аналіз злочинності, а саме: вивчення стану, структури, динаміки, географії та латентності злочинів у міграційній сфері, а також аналіз статистичних даних (Офіс Генерального прокурора, НПУ, ДМСУ, ДПСУ), даних соціологічних досліджень, експертних оцінок; вивчення причин та умов злочинності, зокрема дослідження детермінант міграційних злочинів – як загальних (соціально-економічні, політичні), так і специфічних (недоліки міграційного законодавства, корупція, низький рівень правової культури, вразливість мігрантів); оцінку ефективності запобіжних заходів під час визначення результативності та дієвості вже існуючих та запропонованих запобіжних заходів прокуратури з використанням кількісних та якісних показників (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1); порівняльний – при зіставленні вітчизняного досвіду запобіжної діяльності прокуратури у міграційній сфері з міжнародною практикою та досвідом інших країн, а також для виявлення переваг та недоліків існуючих підходів, визначення можливостей для запозичення найкращих практик (підрозділ 3.2); системний – при розгляді органів прокуратури як цілісної системи, що функціонує в ширшій системі правоохоронних органів та державних інститутів, а також при аналізі елементів цієї системи (структури, функцій, повноважень, взаємодії) та їхнього впливу на ефективність запобіжної діяльності. Зокрема, при розгляді міграційної сфери як складної системи, що генерує кримінальні ризики (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 3.1, 3.3); аналізу та синтезу, індукції та дедукції – на підставі яких здійснено розчленування об’єкта дослідження (діяльності прокуратури, видів міграційних злочинів, законодавства) на складові частини для детального вивчення кожної з них (наприклад, окремі функції прокуратури, типи злочинів, нормативно-правові акти). На підставі синтезу як методу дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов’язаним із реалізацією державної міграційної політики, об’єднані вивчені елементи для формування цілісного уявлення про предмет дослідження, а також виявлені взаємозв’язки та закономірності (наприклад, при формуванні цілісної моделі запобіжної діяльності прокуратури). Використання методів індукції та дедукції полягало в установленні переходу від окремих фактів (окремі кримінальні провадження, виявлені порушення, статистичні дані) до загальних висновків та закономірностей (наприклад, типові причини та умови міграційних злочинів, ефективність певних запобіжних заходів), а також у переході від загальних теоретичних положень (принципи кримінології, функції прокуратури) до конкретних висновків щодо окремих явищ (наприклад, прогноз розвитку конкретного виду міграційних злочинів, розробка конкретних превентивних рекомендацій) (вступ, підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2); соціологічні (контент-аналіз, статистичні методи, прогностичний метод, формально-

юридичний метод) – на підставі яких здійснено аналіз змісту документів (матеріалів кримінальних проваджень, рішень судів, службових документів, публікацій у ЗМІ, звітів громадських та міжнародних організацій) для виявлення тенденцій, проблем та визначення ефективності реагування. Такі статистичні методи, як збір, обробка, систематизація та інтерпретація кількісних даних щодо злочинності, діяльності прокуратури та інших органів (кількість відкритих проваджень, переданих до суду, вироків, звернень прокурора до суду тощо), дозволили виявити динаміку, кореляції та сформулювати обґрунтовані висновки. Використання методів прогнозування (екстраполяції, експертних оцінок, моделювання) надало змогу передбачити можливі зміни у структурі та динаміці міграційної злочинності, а також оцінити потенційну ефективність нових запобіжних заходів (розділи 1, 2, 3) та ін.

Науково-теоретичне підґрунтя дисертації становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних фахівців у галузях філософії, теорії держави та права, теорії управління, кримінального права, кримінології, соціології, інших галузевих правових наук.

Нормативною базою дослідження є Конституція України, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, чинні законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, що регулюють правові засади запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики.

Емпіричну базу дослідження складають узагальнення правозастосовної діяльності Генеральної прокуратури, а також опублікованої дані Державної служби статистики України, Міністерства внутрішніх справ України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одними із перших комплексних досліджень, яке присвячене кримінологічним засадам діяльності органів прокуратури України щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики. Основні з них такі:

уперше:

– запропоновано чотири ключові напрями наукової розробленості кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, а саме: 1) кримінологічний аналіз міграційної злочинності; 2) роль прокуратури у системі запобігання злочинності. 3) міжнародний досвід та порівняльно-правовий аналіз; 4) практичні аспекти та ефективність заходів;

– систематизовано та деталізовано основні напрями організації запобіжної діяльності органів прокуратури в міграційній сфері, як-от: процесуальне керівництво досудовим розслідуванням; представництво інтересів громадянина або держави в суді; координація діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності, а також підкреслено значення інформаційно-аналітичної діяльності для оцінки ефективності запобіжної роботи прокуратури, хоча її подальше наукове дослідження визнано необхідним;

– встановлено, що дефініція «злочини, пов'язані з реалізацією державної міграційної політики» не обмежується лише прямими порушеннями міграційного законодавства, а охоплює ширше коло кримінальних діянь, що виникають у процесі або як наслідок міграційної політики та перешкоджають її належному здійсненню;

– запропоновано трирівневу класифікацію злочинів (кримінальних правопорушень), пов'язаних із реалізацією державної міграційної політики: злочини (кримінальні правопорушення) уповноважених осіб (корупція, зловживання владою, недбалість у міграційних органах); злочини (кримінальні правопорушення), спрямовані на обхід політики (незаконне переправлення осіб); злочини (кримінальні правопорушення), що виникають у міграційному середовищі (торгівля людьми);

– запропоновано базисними елементами (які забезпечують перехід від загальних функціональних завдань (координація, аналіз) до практичної результативності та захисту прав вразливих груп) організації запобіжної діяльності прокуратури в міграційній сфері вважати: 1) спеціалізацію прокурорів, а саме запровадження та поглиблення спеціалізації прокурорів, які займаються злочинами у міграційній сфері та захистом прав мігрантів, що дозволить підвищити їхню кваліфікацію та ефективність роботи; 2) взаємодію з іншими органами, зокрема тісну співпрацю з Державною міграційною службою України, Державною прикордонною службою України, Національною поліцією України, Міністерством внутрішніх справ України, Міністерством соціальної політики, сім'ї та єдності України та іншими відомствами, а також громадськими організаціями та міжнародними партнерами; 3) навчання та підвищення кваліфікації, що будуть полягати у регулярному навчанні прокурорів із питань міграційного права, міжнародних стандартів захисту прав людини, протидії торгівлі людьми та особливостей роботи зі вразливими категоріями осіб; 4) постійний моніторинг ефективності запобіжних заходів та оцінку їхнього впливу на стан законності у міграційній сфері;

удосконалено:

– визначення міграційної злочинності, а саме замість спрощеного розуміння запропоновано комплексний підхід, у межах якого її поділено на три основні групи: злочини, вчинені мігрантами; злочини, вчинені проти мігрантів; злочини, пов'язані з організацією незаконної міграції;

– ключові напрями для подальшого підвищення ефективності запобіжної діяльності, якими є вдосконалення професіоналізму працівників прокуратури; покращення інформаційно-аналітичної роботи (зокрема, з використанням системи SOCTA Україна); подальша реалізація координаційної функції;

дістало подальшого розвитку:

– детермінанти міграційної злочинності, такі як недоліки міграційного законодавства, корупція, низький рівень правової культури та вразливість мігрантів;

– розуміння ролі прокуратури, зокрема в опосередкованих механізмах запобігання, що впливають із наглядових та процесуальних повноважень

прокуратури, а також координаційної діяльності прокуратури в умовах воєнного стану, що є новим контекстом для цього напрямку;

– понятійно-категоріальний апарат кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, як-от: «діяльність органів прокуратури», «кримінологічні засади діяльності прокуратури», «міграція», «міграційна політика», «реалізація державної міграційної політики», «міграційна злочинність» та «нелегальна міграція»;

– вивчення міжнародного співробітництва у боротьбі з транснаціональною злочинністю та торгівлею людьми, а також зарубіжних підходів до запобігання організованій злочинності та вирішення проблем міграції в умовах війни;

– основні функціональні моделі прокуратури (кримінальне переслідування, нагляд за законністю, змішана), їх застосування для аналізу досвіду кримінологічної діяльності в міграційній сфері, що дозволить систематизувати та інтерпретувати зарубіжний досвід: інституціональної спеціалізації (Хорватії та Італії) – для боротьби з організованою злочинністю та корупцією, а також посилення процесуального керівництва (Німеччини та Франції) – для забезпечення законності та захисту прав людини.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони мають як теоретичну, так і прикладну цінність, використовуються та можуть бути широко застосовані у:

– правотворчості – для вдосконалення кримінального законодавства України в частині усунення недоліків і внесення відповідних змін у положення щодо запобігання органами прокуратури злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики;

– правозастосовній діяльності – під час здійснення заходів запобігання органами прокуратури злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики;

– науково-дослідній роботі – для теоретичних розробок стосовно забезпечення запобігання органами прокуратури злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики;

– освітньому процесі – під час викладання курсу Загальної та Особливої частин кримінального права, кримінології та відповідних спецкурсів.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дослідження оприлюднено автором у виступах на міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Актуальні питання науки і практики та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 04–05 червня 2025 р.), «Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України» (м. Київ, 19–20 жовтня 2022 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображено в семи наукових працях, із яких чотири – наукові статті у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, одна – стаття у періодичному науковому виданні іншої держави за профілем дисертації, дві – тези доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з основної частини (вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків), списку використаних джерел та додатка. Загальний обсяг дисертації становить 208 сторінок, із яких обсяг основного тексту – 162 сторінки. Список використаних джерел налічує 243 найменування та займає 25 сторінок, додаток розміщено на 2-х сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, висвітлено ступінь її наукової розробленості, сформульовано об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, визначено теоретико-методологічні основи й інформаційну та емпіричну базу, обґрунтовано наукову новизну отриманих результатів, їхнє практичне значення, окреслено форми апробації, структуру й обсяг дисертаційної роботи.

Розділ 1 «Кримінологічні засади діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики» складається з трьох підрозділів, у яких досліджуються стан наукової розробленості кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, визначається понятійно-категоріальний апарат кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, а також охарактеризовано методологію наукового дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики.

У *підрозділі 1.1 «Стан наукової розробленості кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики»* окреслено основні напрями наукових досліджень, які зосереджені на пошуку оптимального балансу між функціями кримінального переслідування та превенції, з особливим акцентом на опосередкованих механізмах запобігання, що впливають із наглядових та процесуальних повноважень прокуратури. Запропоновано їх узагальнення за чотирма ключовими напрямами: 1) кримінологічний аналіз міграційної злочинності; 2) роль прокуратури у системі запобігання злочинності; 3) міжнародний досвід та порівняльно-правовий аналіз; 4) практичні аспекти та ефективність заходів. Доведено, що наукова розробленість кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, перебуває у динамічному стані. Це зумовлене необхідністю адаптації до нових викликів злочинності, як-от транснаціональні злочини, нелегальна міграція та вплив збройних конфліктів.

Дослідження підкреслюють багатогранність проблеми та вимагають міждисциплінарного підходу. Пріоритетними напрямками для подальших наукових досліджень залишаються: вдосконалення законодавчої бази, що регулює діяльність прокуратури у сфері запобігання злочинності, особливо в умовах сучасних викликів; розробка та впровадження ефективних механізмів міжвідомчої координації; поглиблення кримінологічного аналізу детермінант міграційної злочинності та розробка цільових превентивних програм; продовження вивчення міжнародного досвіду та адаптація найкращих практик до національних умов; оцінка ефективності впроваджених заходів та їх коригування для досягнення максимальних результатів у запобіганні злочинам у міграційній сфері.

У підрозділі 1.2 *«Понятійно-категоріальний апарат кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики»* встановлено, що чітке формування та змістовне наповнення базових понять має ключове значення для систематизації знань, ефективної інтерпретації результатів та стимулювання подальшої наукової діяльності. З-поміж найбільш важливих категорій, що були детально розглянуті та для яких сформовано дефініції на підставі доктринальних джерел, виділено такі: «діяльність органів прокуратури в кримінологічному аспекті»; «кримінологічні засади діяльності прокуратури», «міграція», «міграційна політика», «міграційна злочинність», «нелегальна (нерегулярна) міграція».

У підрозділі 1.3 *«Методологія наукового дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики»* констатовано, що результативність будь-якого наукового дослідження, особливо у правничій сфері, безпосередньо залежить від обраної методології, що вимагає уточнення як понятійно-категоріального апарату, так і інструментарію пізнання об'єкта. Запропонована методологія наукового дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, є багатоаспектною та міждисциплінарною, поєднує як загальнонаукові, так і спеціальні методи пізнання, що враховують специфіку предмета дослідження – взаємодію правових, соціальних, кримінологічних та управлінських аспектів. З-поміж загальнонаукових методів застосовувалися: діалектичний метод – для розгляду феномена злочинності в міграційній сфері та діяльності прокуратури в її постійному розвитку та взаємозв'язку із суспільними явищами; системний метод – для аналізу органів прокуратури як цілісної системи та міграційної сфери як джерела кримінальних ризиків; аналіз і синтез – для детального вивчення елементів та формування цілісного уявлення про предмет дослідження; індукція і дедукція – для переходу від окремих фактів до загальних висновків та від загальних положень до конкретних явищ; порівняльний метод – для зіставлення вітчизняного та міжнародного досвіду запобіжної діяльності; історичний метод – для

дослідження еволюції повноважень прокуратури у контексті запобігання злочинам у міграційній сфері. Серед спеціальних (приватно-наукових) методів дослідження визначено: кримінологічний метод, який забезпечив всебічний аналіз стану, структури, динаміки, географії та латентності міграційної злочинності, вивчення її причин і умов, а також оцінку ефективності запобіжних заходів; соціологічні методи, зокрема контент-аналіз документів та статистичні методи для збору, обробки та інтерпретації кількісних даних; прогностичний метод, що був використаний для передбачення змін у структурі міграційної злочинності та оцінці ефективності нових заходів; формально-юридичний метод – знайшов застосування для аналізу нормативно-правових актів із метою виявлення прогалин та недоліків.

Розділ 2 «Правове регулювання та організація запобіжної діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики» складається з двох підрозділів, в яких узагальнено положення щодо правового регулювання та організації запобіжної діяльності органів прокуратури в міграційній сфері.

У підрозділі 2.1 *«Правове регулювання запобіжної діяльності органів прокуратури в міграційній сфері»* встановлено, що правове регулювання запобіжної діяльності прокуратури України в міграційній сфері є комплексним та інтегрованим у її основні функції, незважаючи на відсутність окремого законодавчого закріплення превентивної функції після реформи. Ця діяльність легітимізована Конституцією України та ґрунтується на всеосяжній нормативній базі, що охоплює Закон України «Про прокуратуру», КПК України, міграційне законодавство та міжнародні договори. Ключова ефективність досягається через три взаємопов'язані механізми, які мають яскраво виражений превентивний характер: процесуальне керівництво досудовим розслідуванням (забезпечує законність дій правоохоронців, усуває причини та умови злочинів і запобігає порушенню прав іноземців); координацію діяльності правоохоронних органів (регулюється наказом Офісу Генерального прокурора від 08.02.2021 № 28 і є вирішальною для системної боротьби з транснаціональною злочинністю, як-от незаконна міграція та торгівля людьми); представництво інтересів у суді (захищає права вразливих категорій мігрантів, запобігаючи подальшим порушенням). Доведено, що прокуратура, діючи через ці функції, відіграє ключову роль у забезпеченні прав людини, захисті публічних інтересів та ефективній протидії злочинності в умовах динамічних міграційних процесів.

У підрозділі 2.2 *«Організація запобіжної діяльності органів прокуратури в міграційній сфері»* з'ясовано, що організація запобіжної діяльності прокуратури України в міграційній сфері є багатоаспектною і, хоча формально не виділена як окрема функція, вона ефективно інтегрована у ключові повноваження, визначені національним законодавством. Основними напрямками цієї діяльності є: процесуальне керівництво досудовим розслідуванням (яке дозволяє виявляти та усувати системні причини міграційних злочинів); координація діяльності правоохоронних органів (через наради та спільні плани

для протидії транснаціональній злочинності); контроль за дотриманням прав осіб (особливо вразливих мігрантів, що є ключовим превентивним заходом); представництво інтересів держави та громадян у суді. Незважаючи на криміногенні ризики та складнощі з отриманням достовірної інформації через збройний конфлікт, єдність системи прокуратури забезпечує організаційну основу для роботи. Підвищення ефективності запобіжної діяльності вимагає впровадження базисних елементів: спеціалізації прокурорів на міграційній тематиці; тісної міжвідомчої взаємодії з ДМСУ, ДПСУ та соціальними відомствами; регулярного навчання з питань міграційного права та протидії торгівлі людьми; а також постійного моніторингу та аналізу результатів, зокрема з використанням аналітичних систем. Доведено, що успішна організація превентивної роботи залежить від синхронізації високоспеціалізованих кадрів, проактивної координації та безперервного навчання, що дозволяє прокуратурі реалізувати конституційну місію із забезпечення верховенства права та захисту прав людини в умовах динамічних міграційних процесів.

Розділ 3 «Запобіжна діяльність органів прокуратури, пов'язана з реалізацією державної міграційної політики» складається з двох підрозділів, в яких з'ясовано роль органів прокуратури у запобіганні кримінальним правопорушенням у міграційній сфері, а також досліджено досвід зарубіжних країн у здійсненні кримінологічної діяльності органами прокуратури в міграційній сфері.

У підрозділі 3.1 *«Запобігання кримінальним правопорушенням органами прокуратури в міграційній сфері»* визначено, що органи прокуратури України відіграють інтегровану, але опосередковану центральну роль у запобіганні кримінальним правопорушенням у міграційній сфері, фокусуючись на корупції в міграційних органах, незаконному переправленні осіб та торгівлі людьми. Хоча прокуратура є неспеціальним суб'єктом загальносоціальної запобіжної діяльності, її ефективність досягається шляхом реалізації ключових конституційних функцій: процесуальне керівництво досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення забезпечують невідворотність притягнення до відповідальності та руйнування організованих злочинних механізмів, включно з корупційними зв'язками (за допомогою використання статусу спеціально уповноваженого суб'єкта через САП та НАБУ). Додатково координація діяльності правоохоронних органів (ДПСУ, СБУ, поліції) дозволяє аналізувати системні проблеми, прогалини в законодавстві та корупційні ризики, надавати вказівки щодо їх усунення та попереджати злочини на стадії готування. Проте системний характер корупції та відсутність чітких засад антикорупційної діяльності безпосередньо в Законі України «Про прокуратуру» знижують загальну ефективність. Доведено, що запобіжна діяльність прокуратури є багатовекторною, зосередженою на знищенні організованих злочинних механізмів, усуненні корупційних передумов та захисті прав мігрантів, але вимагає законодавчого врегулювання антикорупційного напрямку для посилення контролю та забезпечення прозорості.

У підрозділі 3.2 «Досвід зарубіжних країн у здійсненні кримінологічної діяльності органами прокуратури в міграційній сфері» встановлено декілька моделей. Так, досвід Хорватії (USKOK) та Італії свідчить, що створення спеціалізованих управлінь у прокуратурі дозволяє централізовано керувати розслідуванням (навіть не проводячи його самостійно) та руйнувати організовані схеми і корупційні зв'язки у прикордонних та міграційних органах. Це є глибинною профілактикою. Прокуратура США, використовуючи федеральні закони RICO/CCE та міжнародну співпрацю, зосереджується на знищенні фінансових та організаційних основ транснаціональних угруповань, що діють у сфері торгівлі людьми та нелегальної міграції; прокуратура використовує свій нагляд за досудовим розслідуванням як ключовий механізм запобігання зловживанням. У Німеччині, Франції, Польщі, Чехії прокурор не лише підтримує обвинувачення, але й керує поліцією та прикордонною службою на етапі розслідування міграційних злочинів. Це забезпечує законність оперативно-розшукової діяльності, санкціонує ключові слідчі дії та гарантує невідворотність покарання, що має потужний стримуючий ефект. Зокрема, французька прокуратура, контролюючи дії поліції та жандармерії під час затримання та видворення іноземців, виступає гарантом дотримання прав людини. Це є важливою формою загальносоціальної профілактики, що запобігає зловживанням та підвищує справедливість системи. У Туреччині, навіть без прямої функції запобігання, обов'язок турецької прокуратури щодо організації продуктивного розслідування та контролю за виконанням рішень є опосередкованим, але ефективним інструментом для забезпечення невідворотності покарання. Доведено, що для України, яка обрала європейський вектор та зіткнулася з викликами масової міграції та корупції на кордоні в умовах війни, найбільш цінним є досвід інституціональної спеціалізації (як у Хорватії та Італії) для боротьби з організованою злочинністю та корупцією, а також посилення процесуального керівництва (як у Німеччині та Франції) для забезпечення законності та захисту прав людини. Ефективна кримінологічна діяльність прокуратури у міграційній сфері вимагає комплексного використання цих стратегій.

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено наукове завдання, що полягає у формуванні теоретико-практичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення запобігання органами прокуратури злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики. Найбільш важливими для дисертації є такі позиції та обґрунтування:

1. Досліджено стан наукової розробленості кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики. Визначено, що питання є актуальним, динамічним у сфері наукових розробок як в Україні, так і за кордоном, яке постійно розвивається, зважаючи на глобальні міграційні

процеси, виклики транснаціональної злочинності та реформування правових систем. Виявлено основні напрями наукових досліджень, які зосереджені на пошуку оптимального балансу між функціями кримінального переслідування та превенції, з особливим акцентом на опосередкованих механізмах запобігання, що впливають із наглядових та процесуальних повноважень прокуратури. Запропоновано їх узагальнення за чотирма ключовими напрямками: 1) кримінологічний аналіз міграційної злочинності; 2) роль прокуратури у системі запобігання злочинності. 3) міжнародний досвід та порівняльно-правовий аналіз; 4) практичні аспекти та ефективність заходів. Доведено, що наукова розробленість кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, перебуває у динамічному стані. Це зумовлене необхідністю адаптації до нових викликів злочинності, таких як транснаціональні злочини, нелегальна міграція та вплив збройних конфліктів. Дослідження підкреслюють багатогранність проблеми та вимагають міждисциплінарного підходу. Пріоритетними напрямками для подальших наукових розвідок залишаються: вдосконалення законодавчої бази, що регулює діяльність прокуратури у сфері запобігання злочинності, особливо в умовах сучасних викликів; розробка та впровадження ефективних механізмів міжвідомчої координації; поглиблення кримінологічного аналізу детермінант міграційної злочинності та розробка цільових превентивних програм; продовження вивчення міжнародного досвіду та адаптація найкращих практик до національних умов; оцінка ефективності впроваджених заходів та їх коригування для досягнення максимальних результатів у запобіганні злочинам у міграційній сфері.

2. Визначено, що для ґрунтового дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, ключове значення має чітке визначення та змістовне наповнення базових понять. Встановлено, що правильне формування понятійно-категоріального апарату дозволяє систематизувати знання, ефективно інтерпретувати результати досліджень, виокремлювати ефективні засоби протидії злочинності та стимулювати подальшу наукову активність. Розкрито такі категорії, як «діяльність органів прокуратури», «кримінологічні засади діяльності прокуратури», «міграція», «міграційна політика», «реалізація державної міграційної політики», «міграційна злочинність» та «нелегальна міграція» тощо. Виявлено, що «діяльність органів прокуратури в кримінологічному аспекті» – це всеохоплююче, системне та нормативно врегульоване поняття, що характеризує сукупність юридично значущих, цілеспрямованих дій прокурорів та інших працівників прокуратури. Ці дії спрямовані на реалізацію покладених на прокуратуру Конституцією України та законами України функцій із забезпечення верховенства права, захисту прав і свобод людини, а також інтересів суспільства та держави. Щодо категорії «кримінологічні засади діяльності прокуратури» – це спеціальна наглядова та превентивна діяльність прокурорів, спрямована на своєчасне виявлення причин і умов, що сприяли

вчиненню злочинів, а також на вжиття обґрунтованих процесуальних і непроцесуальних заходів для їх усунення з метою мінімізації криміногенного впливу. «Міграція» (від лат. *migratio* – переміщення, переселення) – це територіальні переміщення людей, пов’язані зі зміною місця проживання, як у межах певної країни, так і поза її межі. Ця категорія охоплює не лише фізичне переміщення, а й складний комплекс соціальних, економічних, правових та політичних взаємодій. Міграція дедалі більше розглядається крізь призму державного регулювання та міграційної політики, що відображає цілеспрямовану діяльність органів влади щодо регламентації чисельності та якості робочої сили, а також захисту інтересів держави та її громадян. «Міграційна політика» – це комплексно структурована система, що містить у собі узгоджені ідеї, цілі, стратегії, а також взаємодіючі з ними заходи, ресурси, механізми, інструменти. У своїй сукупності вони надають змогу державі здійснювати регулювання міграційних процесів. Міграційна політика прагне до досягнення багатоаспектних цілей, які стосуються економічного розвитку, соціальної стабільності, національної безпеки та інших аспектів життєдіяльності суспільства. Її успішна реалізація вимагає глибокого розуміння міграційних процесів та гнучкого реагування на постійно змінювані умови. «Міграційна злочинність» – це комплекс злочинних діянь, що охоплює три основні групи. Злочини, вчинені мігрантами: кримінальні правопорушення, суб’єктами яких є іноземні громадяни або особи без громадянства на території приймаючої держави. Важливо підкреслити, що міграційний статус як такий не є причиною злочинності. Визначено, що до злочинів, вчинених проти мігрантів, слід віднести злочини, де мігранти виступають жертвами часто через їхню вразливість (наприклад, торгівля людьми, шахрайство, експлуатація, насильство, дискримінація). Злочинами, пов’язаними з організацією незаконної міграції, встановлено діяння, спрямовані на порушення визначених правил переміщення осіб (наприклад, незаконне переправлення через державний кордон, підробка документів для легалізації, організація схем нелегального працевлаштування). Ці злочини часто мають організований та транснаціональний характер. З’ясовано, що для подолання проблем визначення категорії «міграційна злочинність» необхідний комплексний підхід, що враховує не лише правовий статус, але й соціальні, економічні та психологічні аспекти міграції. «Нелегальна (нерегулярна) міграція» – це незаконне переміщення через державний кордон (поза пунктами пропуску або з приховуванням від контролю, з використанням підроблених документів) та/або проживання на території країни без належного дозволу компетентних державних органів. Міжнародна спільнота поступово відходить від терміна «нелегальна міграція» на користь «нерегулярна міграція» через негативне забарвлення першого. Визначено системну модель кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов’язаним із реалізацією державної міграційної політики. Ця модель фокусується не лише на реагуванні на її наслідки, а й на проактивному впливі на детермінанти злочинності. Доведено, що системне з’ясування сутності та значення цих

категорій дозволить сформувати міцну теоретичну базу для подальших наукових досліджень та практичного вдосконалення діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам у сфері реалізації державної міграційної політики. Чітке розмежування термінів та науково обґрунтоване розуміння цих явищ є запорукою розробки ефективної та збалансованої державної політики у сфері протидії злочинності та захисту прав усіх категорій осіб.

3. Охарактеризовано методологію наукового дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, на підставі якої визначено, що результативність будь-якого наукового дослідження, особливо в правничій сфері, безпосередньо залежить від обраної методології. Уточнення не лише понятійно-категоріального апарату, а й інструментарію пізнання об'єкта науки є важливим завданням юриспруденції. Сучасні правові дослідження, зокрема ті, що стосуються кримінологічних засад діяльності органів прокуратури у сфері запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, вимагають застосування багатоаспектної та міждисциплінарної методології. Вона має поєднувати як загальнонаукові, так і спеціальні методи пізнання, зважаючи на специфіку предмета дослідження – взаємодію правових, соціальних, кримінологічних та управлінських аспектів. З-поміж таких методів виявлено: діалектичний метод – дозволив розглядати феномен злочинності у міграційній сфері та діяльність прокуратури щодо запобігання їй у постійному розвитку, взаємозв'язку та взаємодії з іншими суспільними явищами (соціальними, економічними, політичними чинниками). Це надало змогу виявити суперечності, рушійні сили та закономірності розвитку криміногенної ситуації та запобіжних практик; системний метод – дозволив розглянути органи прокуратури як цілісну систему, що функціонує в ширшій системі правоохоронних органів та державних інститутів. Такий підхід допоміг проаналізувати елементи цієї системи (структуру, функції, повноваження, взаємодію) та їхній вплив на ефективність запобіжної діяльності. Міграційна сфера у межах цього методу розглядається як складна система, що генерує кримінальні ризики; аналіз як метод пізнання – був застосований для розчленування об'єкта дослідження (діяльності прокуратури, видів міграційних злочинів, законодавства) на складові частини для детального вивчення кожної з них (наприклад, окремі функції прокуратури, типи злочинів, нормативно-правові акти); синтез дозволив об'єднати вивчені елементи для формування цілісного уявлення про предмет дослідження, виявити взаємозв'язки та закономірності (наприклад, при формуванні цілісної моделі запобіжної діяльності прокуратури); індукція під час дослідження полягала у переході від окремих фактів (окремі кримінальні провадження, виявлені порушення, статистичні дані) до загальних висновків та закономірностей (наприклад, типові причини та умови міграційних злочинів, ефективність певних запобіжних заходів); дедукція передбачала перехід від загальних теоретичних положень (принципи кримінології, функції прокуратури) до конкретних висновків щодо

окремих явищ (наприклад, прогноз розвитку конкретного виду міграційних злочинів, розробка конкретних превентивних рекомендацій); порівняльний метод дозволив зіставити вітчизняний досвід запобіжної діяльності прокуратури у міграційній сфері з міжнародною практикою та досвідом інших країн. Це допомогло виявити переваги та недоліки існуючих підходів, а також визначити можливості для запозичення найкращих практик; історичний метод надав можливість дослідити еволюцію повноважень та форм діяльності прокуратури щодо запобігання злочинам у міграційній сфері в Україні та світі. Це сприяло розумінню генезису проблем, оцінці ефективності минулих підходів та врахуванню історичного контексту при формулюванні рекомендацій. Крім загальнонаукових методів, у дослідженні кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, були застосовані спеціальні (приватно-наукові) методи. Так, кримінологічний метод став основою для всебічного аналізу злочинності у міграційній сфері, а саме: вивчення стану, структури, динаміки, географії та латентності злочинів із використанням статистичних даних (Офісу Генерального прокурора, НПУ, ДМСУ, ДПСУ), даних соціологічних досліджень та експертних оцінок; вивчення причин та умов злочинності, зокрема дослідження детермінант міграційних злочинів – як загальних (соціально-економічні, політичні), так і специфічних (недоліки міграційного законодавства, корупція, низький рівень правової культури, вразливість мігрантів); оцінки ефективності запобіжних заходів шляхом визначення результативності та дієвості вже існуючих та запропонованих запобіжних заходів із боку прокуратури з використанням кількісних та якісних показників. У межах соціологічних методів використовувалися: контент-аналіз – аналіз змісту документів (матеріалів кримінальних проваджень, рішень судів, службових документів, публікацій у ЗМІ, звітів громадських та міжнародних організацій) для виявлення тенденцій, проблем та ефективності реагування; статистичні методи – збір, обробка, систематизація та інтерпретація кількісних даних щодо злочинності, діяльності прокуратури та інших органів (кількість відкритих проваджень, переданих до суду, вироків, звернень прокурора до суду тощо) дозволили виявити динаміку, кореляції та сформулювати обґрунтовані висновки. Методи прогнозування (екстраполяції, експертних оцінок, моделювання) було використано для передбачення можливих змін у структурі та динаміці міграційної злочинності, а також оцінки потенційної ефективності нових запобіжних заходів. Формально-юридичний метод застосовувався для аналізу нормативно-правових актів, що регулюють міграційну політику та діяльність прокуратури, з метою виявлення прогалин, колізій та недоліків у правовому регулюванні.

4. Встановлено, що правове регулювання запобіжної діяльності органів прокуратури в міграційній сфері є комплексним та багатограним, хоча й не завжди прямо визначеним як окрема функція після реформи прокуратури. Ця діяльність інтегрована у загальні функції прокуратури і ґрунтується на низці нормативно-правових актів, що забезпечують її ефективність та легітимність.

Такими нормативно-правовими актами визначено: Конституцію України, яка є фундаментальною основою, що закріплює права та свободи людини, зокрема мігрантів, біженців та осіб без громадянства. Стаття 131-1 Конституції України визначає організацію та порядок діяльності прокуратури, включно з представництвом інтересів держави в суді у виключних випадках, що деталізується спеціальними законами; Закон України «Про прокуратуру», що є основним законодавчим актом, який визначає функції та повноваження прокуратури. Хоча запобіжна функція не виділена окремо, вона є невід'ємною частиною всіх напрямів наглядової діяльності. Прокуратура, здійснюючи нагляд за додержанням законів органами, що проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, та при виконанні судових рішень, ефективно виявляє та усуває порушення, що має яскраво виражений превентивний характер. Представництво інтересів громадянина або держави в суді (ст. 23 закону) є важливим інструментом запобіжної діяльності. Прокуратура захищає права іноземців та осіб без громадянства, які не можуть самотійно себе захистити (наприклад, через неповноліття чи недієздатність), що дозволяє запобігати подальшим порушенням їхніх прав, пов'язаних із міграційним законодавством. Координація діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності є ключовою формою запобіжної діяльності. Вона регулюється, зокрема, наказом Офісу Генерального прокурора від 08.02.2021 № 28, який визначає чіткі завдання (розробка пріоритетів, аналіз проблем, узгодження спільних заходів) та форми координації (наради, спільні плани, робочі групи, обмін інформацією). Рішення координаційних нарад оформлюються обов'язковими постановами, що забезпечує їхню правову силу та контроль за виконанням. Ця функція є вирішальною для ефективної боротьби з транснаціональною злочинністю, зараховуючи незаконну міграцію та торгівлю людьми. Кримінальний процесуальний кодекс України надає прокурору широкі повноваження у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Цей нагляд спрямований на: забезпечення прав осіб, що перебувають під слідством, зокрема іноземців та осіб без громадянства шляхом запобігання неправомірному застосуванню сили, безпідставним затриманням та катуванням; виявлення та усунення причин і умов, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень (наприклад, пов'язаних із нелегальним перетином кордону чи експлуатацією мігрантів); захист публічних інтересів та забезпечення верховенства права на всіх етапах кримінального провадження, що, у свою чергу, є потужним превентивним механізмом. Закони, що регулюють міграційну сферу (зокрема, Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», Закон України «Про протидію торгівлі людьми»), встановлюють чіткі правові межі перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні, їхні права та обов'язки. Прокуратура, здійснюючи нагляд за дотриманням цих законів, відіграє ключову роль у запобіганні порушенням та злочинам у цій сфері. Міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є невід'ємною

частиною правового регулювання. Вони посилюють правозахисну функцію прокуратури, особливо в контексті протидії торгівлі людьми та транснаціональній організованій злочинності, що безпосередньо стосується міграційних процесів. Доведено, що, незважаючи на зміну акцентів у функціях прокуратури після реформи, її запобіжна діяльність у міграційній сфері залишається невід'ємною та ефективно реалізується через представництво інтересів, координацію діяльності правоохоронних органів та процесуальне керівництво досудовим розслідуванням. Ця діяльність ґрунтується на всеосяжній правовій базі, що дозволяє прокуратурі відігравати ключову роль у забезпеченні прав людини, захисті публічних інтересів та протидії злочинності в умовах динамічних міграційних процесів.

5. Проаналізовано організацію запобіжної діяльності органів прокуратури в міграційній сфері та визначено, що організація запобіжної діяльності органів прокуратури в міграційній сфері в Україні є складним і багатоаспектним процесом. Хоча запобіжна функція не виділена як окрема і самостійна, прокуратура ефективно здійснює превентивну діяльність шляхом виконання своїх ключових повноважень, визначених Конституцією України, Законом України «Про прокуратуру», Кримінальним процесуальним кодексом України та іншими спеціальними законами. Визначено основні напрями організації запобіжної діяльності. По-перше, це процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, яке полягає у виявленні та усуненні причин і умов, що сприяли вчиненню злочинів. Так, прокурор, здійснюючи процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях, пов'язаних із міграційною сферою (наприклад, незаконне переправлення осіб, торгівля людьми), не лише контролює додержання законів, а й активно виявляє системні проблеми та прогалини, що сприяють таким злочинам. Це дозволяє здійснювати цілеспрямовані превентивні заходи. По-друге, надання вказівок та доручень (прокурор має право надавати слідчим, детективам та оперативним підрозділам вказівки щодо збору інформації про причини та умови злочинності та заходів із їх усунення). По-третє, контроль за дотриманням прав осіб (прокурор здійснює нагляд за дотриманням прав затриманих, підозрюваних, обвинувачених та потерпілих (поміж яких часто є вразливі мігранти)). Це передбачає перевірку законності затримання, умов тримання, забезпечення права на захист, доступу до правової допомоги та перекладача, що є ключовим превентивним заходом. По-четверте, представництво інтересів громадянина або держави в суді (захист прав вразливих категорій мігрантів; захист публічних інтересів держави). По-п'яте, координація діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності, зокрема прокурор відіграє центральну роль в організації та проведенні координаційних нарад із керівниками правоохоронних органів (Національної поліції України, Державної прикордонної служби України, Державної міграційної служби України, Служби безпеки України); координація охоплює розробку пріоритетів кримінально-правової політики, визначення проблем, розробку та реалізацію спільних заходів із запобігання злочинам, а також підготовку пропозицій щодо вдосконалення законодавства; передбачає обмін

інформацією та спільні дослідження, розробку спільних планів та створення міжвідомчих робочих груп, аналітичну та інформаційну діяльність, а також підготовку та реалізацію заходів, передбачених державними програмами та міжнародними договорами; інформаційно-аналітична діяльність (яка потребує подальшого наукового дослідження, значення цього напряму для оцінки ефективності запобіжної діяльності прокуратури є очевидним). Доведено, що складність належної організації запобіжної діяльності органів прокуратури обумовлена збройним конфліктом в Україні, що унеможлиблює надання достовірної кримінологічної інформації та підвищує криміногенні ризики. Проте єдність системи прокуратури України (єдині засади діяльності, єдиний статус прокурорів, централізоване фінансування) є організаційною передумовою для ефективного виконання цих функцій. Вдосконалення професіоналізму працівників прокуратури, покращення інформаційно-аналітичної роботи (зокрема, з використанням системи SOCTA Україна) та подальша реалізація координаційної функції є ключовими для підвищення ефективності запобіжної діяльності органів прокуратури в міграційній сфері. Це сприятиме зниженню рівня злочинності, усуненню її чинників та забезпеченню безпеки об'єктів кримінально-правової охорони, що є головною метою кримінально-правової політики держави. Запропоновано базисними елементами (які забезпечують перехід від загальних функціональних завдань (координація, аналіз) до практичної результативності та захисту прав вразливих груп) організації запобіжної діяльності прокуратури в міграційній сфері вважати: 1) спеціалізацію прокурорів, а саме запровадження та поглиблення спеціалізації прокурорів, які займаються злочинами у міграційній сфері та захистом прав мігрантів, що дозволить підвищити їхню кваліфікацію та ефективність роботи; 2) взаємодію з іншими органами, зокрема тісну співпрацю з Державною міграційною службою України, Державною прикордонною службою України, Національною поліцією України, Міністерством внутрішніх справ України, Міністерством соціальної політики, сім'ї та єдності України та іншими відомствами, а також громадськими організаціями та міжнародними партнерами; 3) навчання та підвищення кваліфікації, що полягатимуть у регулярному навчанні прокурорів із питань міграційного права, міжнародних стандартів захисту прав людини, протидії торгівлі людьми та особливостей роботи зі вразливими категоріями осіб; 4) постійний моніторинг ефективності запобіжних заходів та оцінку їхнього впливу на стан законності у міграційній сфері. Доведено, що ефективна організація запобіжної діяльності прокуратури в міграційній сфері досягається шляхом синхронізації високоспеціалізованих кадрів, тісної міжвідомчої координації, безперервного навчання та проактивного моніторингу результатів. Це дозволяє прокуратурі реалізувати свої конституційні функції із забезпечення верховенства права та захисту прав людини в умовах динамічних міграційних процесів.

6. Розкрито питання щодо запобігання кримінальним правопорушенням органами прокуратури в міграційній сфері, на підставі яких встановлено, що органи прокуратури України мають інтегровану, але опосередковану роль у

запобіганні злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, які поділяються на: корупцію в міграційних органах, незаконне переправлення осіб та експлуатацію мігрантів/торгівлю людьми. Інтегрована запобіжна роль прокуратури у міграційній сфері полягає в тому, що органи прокуратури є неспеціальними суб'єктами загальносоціальної запобіжної діяльності, оскільки їхні прямі повноваження щодо загального запобігання злочинам не закріплені в законодавстві. Проте вони посідають центральне місце в системі протидії міграційній злочинності, реалізуючи свої конституційні функції як ключовий елемент запобігання через такі механізми: процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, підтримання публічного обвинувачення та забезпечення невідворотності притягнення до відповідальності, що є найефективнішим інструментом запобігання. Це стосується всіх трьох груп злочинів. Використовуючи статус спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції (зокрема, через САП та НАБУ), прокуратура забезпечує притягнення до відповідальності посадових осіб, які системно підривають державні інституції та сприяють транснаціональній злочинності. Шляхом посилення процесуального контролю прокуратура забезпечує руйнування організованих злочинних угруповань та корупційних зв'язків, що створюють усталені канали нелегальної міграції (ст. 332 КК України). Комплексне процесуальне керівництво розслідуванням забезпечує належне документування злочинів і захист прав потерпілих мігрантів. Прокуратура здійснює координацію діяльності правоохоронних органів (ДПСУ, СБУ, поліції) та інших суб'єктів (включно з неурядовими організаціями) для усунення причин та умов злочинності: під час процесуального керівництва прокурор аналізує системні проблеми, прогалини в законодавстві та корупційні ризики, надаючи вказівки щодо заходів із їх усунення. Координація є критично важливою для своєчасного обміну інформацією та попередження злочинів у стадії готування, особливо щодо торгівлі людьми та нелегальної міграції, що вимагає міжнародної співпраці. Проте, незважаючи на високу організуючу роль, ефективність прокуратури знижується через системний характер корупції у міграційній сфері та відсутність чітких засад антикорупційної діяльності в самому Законі України «Про прокуратуру». Це вимагає: законодавчого врегулювання антикорупційного напряму діяльності прокуратури; комплексних реформ, спрямованих на посилення контролю та забезпечення прозорості в державних міграційних структурах тощо. Доведено, що запобіжна діяльність прокуратури в міграційній сфері є опосередкованою, інтегрованою та багатовекторною, зосередженою на руйнуванні організованих злочинних механізмів, усуненні корупційних передумов та забезпеченні невідворотності покарання за злочини, що загрожують національній безпеці та правам мігрантів.

7. Розкрито досвід зарубіжних країн у здійсненні кримінологічної діяльності органами прокуратури в міграційній сфері та встановлено декілька моделей. Так, досвід Хорватії (USKOK) та Італії свідчить, що створення спеціалізованих управлінь у прокуратурі дозволяє централізовано керувати розслідуванням (навіть не проводячи його самостійно) та руйнувати

організовані схеми і корупційні зв'язки у прикордонних та міграційних органах. Це є глибинною профілактикою. Прокуратура США, використовуючи федеральні закони RICO/CCE та міжнародну співпрацю, зосереджується на знищенні фінансових та організаційних основ транснаціональних угруповань, що діють у сфері торгівлі людьми та нелегальної міграції; прокуратура використовує свій нагляд за досудовим розслідуванням як ключовий механізм запобігання зловживанням. У Німеччині, Франції, Польщі, Чехії прокурор не лише підтримує обвинувачення, але й керує поліцією та прикордонною службою на етапі розслідування міграційних злочинів. Це забезпечує законність оперативно-розшукової діяльності, санкціонує ключові слідчі дії та гарантує невідворотність покарання, що має потужний стримуючий ефект. Зокрема, французька прокуратура, контролюючи дії поліції та жандармерії під час затримання та видворення іноземців, виступає гарантом дотримання прав людини. Це є важливою формою загальносоціальної профілактики, що запобігає зловживанням та підвищує справедливість системи. У Туреччині, навіть без прямої функції запобігання, обов'язок турецької прокуратури щодо організації продуктивного розслідування та контролю за виконанням рішень є опосередкованим, але ефективним інструментом для забезпечення невідворотності покарання. Доведено, що для України, яка обрала європейський вектор та зіткнулася з викликами масової міграції та корупції на кордоні в умовах війни, найбільш цінним є досвід інституціональної спеціалізації (як у Хорватії та Італії) для боротьби з організованою злочинністю та корупцією, а також посилення процесуального керівництва (як у Німеччині та Франції) для забезпечення законності та захисту прав людини. Ефективна кримінологічна діяльність прокуратури у міграційній сфері вимагає комплексного використання цих стратегій.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Чегіль Б. І. Кримінологічна діяльність органами прокуратури в міграційній сфері: досвід деяких зарубіжних країн. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 7. С. 112–116.
2. Chehil B. Criminological basis for the activities of prosecutors' offices in preventing crimes related to the implementation of state migration policy: formation of conceptual and categorical apparatus. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 4. P. 67–71.
3. Chehil B. For the prevention of criminal offenses related to corruption in migration authorities by prosecutor's offices. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 5. P. 82–87.
4. Чегіль Б. І. Кримінологічні засади діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаних із реалізацією державної міграційної

політики: методологія наукового дослідження. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2025. № 3. С. 412–416.

5. Чегіль Б. І. Кримінологічні засади діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаних із реалізацією державної міграційної політики: аналіз стану наукових досліджень. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 4. С. 89–94.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Чегіль Б. І. Запобігання кримінальним правопорушенням щодо експлуатації мігрантів, шахрайство щодо них (торгівля людьми) органами прокуратури. *Актуальні питання науки і практики та шляхи їх вирішення: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 04-05 черв. 2025 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2025. С. 140–143.

7. Чегіль Б. І. Окремі проблеми запобігання кримінальному правопорушенню, пов'язаного із незаконним переправленням осіб органами прокуратури. *Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 19-20 жовт. 2022 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 121–123.

АНОТАЦІЯ

Чегіль Б. І. Запобігання органами прокуратури злочинам, пов'язаних із реалізацією державної міграційної політики. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Дніпровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, 2025.

Дисертація є одними із перших комплексних досліджень, яке присвячене кримінологічним засадам діяльності органів прокуратури України щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики.

Доведено, що тема запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, органами прокуратури України є стратегічно важливою, а її актуальність – надзвичайно високою, що зумовлене інтенсивними міграційними процесами (внутрішнє переміщення осіб, особливо через повномасштабну війну, та міжнародна міграція), які створюють нові соціально-правові реалії та спричиняють вразливість мігрантів до різних форм злочинності (як-от торгівля людьми, шахрайство, експлуатація). Необхідність ефективної протидії міграційній злочинності, яка охоплює кримінальні правопорушення, вчинені мігрантами, проти мігрантів та пов'язані з незаконною міграцією, посилюється транснаціональним характером такого виду злочинності та високим рівнем латентності. Органи прокуратури, як координаційний та наглядовий орган,

відіграють ключову роль у системі запобігання злочинності, забезпечуючи законність та дотримання прав людини, а прокурорський нагляд дозволяє виявляти системні недоліки у функціонуванні державних органів. Незважаючи на значний науковий доробок українських вчених у сфері міграційної злочинності та з питань ролі прокуратури у системі запобігання злочинності, комплексне та системне дослідження саме проблем запобігання цим злочинам органами прокуратури наразі відсутнє, що підкреслює фундаментальну наукову та практичну потребу у розробці ефективних кримінологічних засад діяльності прокуратури для забезпечення національної безпеки, правопорядку та адаптації до сучасних міграційних викликів.

За результатами дослідження кримінологічних засад діяльності прокуратури щодо запобігання злочинам у міграційній сфері вперше було запропоновано положення, зокрема, стосовно визначення чотирьох ключових наукових напрямів (кримінологічний аналіз, роль прокуратури, міжнародний досвід, практична ефективність) та систематизовано основні напрями запобіжної діяльності прокуратури, які охоплюють процесуальне керівництво, представництво інтересів у суді, координацію правоохоронних органів та інформаційно-аналітичну діяльність. Встановлено, що дефініція «злочини, пов'язані з реалізацією державної міграційної політики» є широкою, і запропоновано трирівневу класифікацію таких злочинів: вчинені уповноваженими особами (корупція), спрямовані на обхід політики (незаконне переправлення) та ті, що виникають у міграційному середовищі (торгівля людьми). Як базисні елементи організації запобіжної діяльності прокуратури для забезпечення її практичної результативності запропоновано: спеціалізацію прокурорів, тісну взаємодію з державними та громадськими/міжнародними організаціями, регулярне навчання та підвищення кваліфікації, а також постійний моніторинг ефективності запобіжних заходів.

Ключові слова: прокуратура, запобігання злочинам, міграційна політика, міграційна злочинність, кримінологічні засади, процесуальне керівництво, координація, міжнародний досвід.

SUMMARY

Chehil B. I. Prevention of crimes related to the implementation of state migration policy by prosecutor's offices. – On the rights of the manuscript.

Dissertation for the candidate degree of legal sciences in speciality 12.00.08 – criminal law and criminology; criminal executive law. – Dnipro State University of Internal Affairs, Dnipro, 2025.

This dissertation is one of the first comprehensive studies devoted to the criminological foundations of the activities of Ukrainian prosecutorial authorities in preventing crimes related to the implementation of state migration policy.

It has been proven that the topic of preventing crimes related to the implementation of state migration policy by the prosecutor's office of Ukraine is strategically important, and its relevance is extremely high, which is due to intensive

migration processes (internal displacement of people, especially due to full-scale war, and international migration), which create new socio-legal measures (human trafficking, fraud, and exploitation). The need to effectively combat migration crime, which encompasses criminal offenses committed by migrants, against migrants, and related to illegal migration, is reinforced by its transnational nature and high level of latency. Prosecutor's offices, as coordinating and oversight bodies, play a key role in the crime prevention system, ensuring the rule of law and respect for human rights. Prosecutor's oversight allows for the identification of systemic shortcomings in the functioning of state bodies. Despite the significant scientific achievements of Ukrainian scientists in the field of migration crime and the role of the prosecutor's office in the crime prevention system, a comprehensive and systematic study of the issues and problems of preventing these crimes by prosecutors is lacking. This underscores the fundamental scientific and practical need to develop effective criminological foundations for prosecutorial activities to ensure national security and law.

Based on the results of a study of the criminological foundations of prosecutorial activities in preventing migration crimes, provisions were proposed for the first time, including the definition of four key scientific areas (criminological analysis, the role of the prosecutor's office, international experience, and practical effectiveness). The main areas of prosecutorial preventive measures, including procedural guidance and representation in court, were systematized. It was established that the definition of «crimes related to the implementation of state migration policy» is broad, and a three-tier classification of such crimes is proposed: those committed by authorized persons (corruption), those aimed at circumventing policy (illegal smuggling), and those arising in the migration environment (human trafficking). The following are proposed as fundamental elements for organizing the prosecutor's office's preventive activities to ensure their practical effectiveness: specialization of prosecutors, close cooperation with government and public/international organizations, regular training and professional development, and ongoing monitoring of the effectiveness of precautionary measures.

Keywords: *prosecutor's office, crime prevention, migration policy, migration crime, criminological principles, procedural guidance, coordination, international experience.*